

Туга за справжнім

Студент філології столичного університету Василь Шкляр дебютував молодіжною повістю «Сніг», у якій були всі прикмети тодішньої (середина сімдесятих років минулого століття) літературної моди: трохи романтики, трохи книжкової мудрості, трохи молодечого позерства. Це було відлуння тих мотивів, які з'явилися в літературі після приходу в неї «шістдесятників» за часів «відлиги».

Шкляр і його літературні ровесники опинилися вже в інших політичних координатах — «відлига» скінчилася, почалися заморозки. Тодішні літературні прозеліти сумлінно наслідували «шістдесятників», але не могли (бо хто б їм дозволив?!) піти на цілковиту соціальну й громадянську відвертість.

Письменники — особливо ж молоді, сповнені творчого честолюбства — не можуть відкладати ідейно важливі задуми на далеке майбутнє, де будуть сприятливіші умови. Вони або емігрують в історичну, фантастичну чи іншу тематику, віддалену від сучасності, або ж удаються до езопівської мови. Кожен має можливість вибору щодо вибудови власної творчої біографії.

Василь Шкляр, якийсь час ступаючи в сліди Григора Тютюнника (це була його літературна «школа», і, до речі, дуже добра школа), дедалі помітніше виходив на свій самобутній шлях. «Ностальгія» («Спів Божої пташки») — особливо показовий у цьому розумінні епізод у літературній біографії Василя Шкляра. Це своєрідний прелюд у творчості прозаїка тютюнникової «школи» до нового Шкляра, який легко виходить за рамки цієї «школи» і знаходить нову стилістику. Його головний герой Микола Погорілий нагадує героя «Снігу», який подорослішав і опинився в нових часових реаліях. Так Шкляр мовби повернувся до себе після тривалої подорожі, в яку він вибирався за літературними студіями. (Принагідно скажемо, що в багатьох авторів виразно відчутна відсутність за ними таких подорожей-«шкіл» — у них немає ні стилю, ні художньої пластики, їм ніхто «не ставив руку». Хоча в основі мистецтва прози лежить віртуозне володіння ремеслом.)

«Ностальгія» — це туга під льодовиком стагнації за кращими часами. «Ностальгія» — це туга героя за повноцінним життям. «Ностальгія» — це один із діагнозів суспільства, в якому волею долі приречені існувати персонажі роману.

Читаючи пізніші твори Шкляра — «Ключ», «Кров кажана» («Нікуб»), «Елементал» («Самотній вовк»), — не можна не помітити їхньої генетичної спорідненості з «Ностальгією». У ній, хоч і в ембріональному вигляді, є чи не всі ідейні мотиви й стилістичні прийоми, з яких вирости ці романи. Тут і несподівані повороти сюжету (дефіцит української прози),

і демонізація певних явищ та персонажів, і щоразу надзвичайно цікава життєва історія, покладена в основу кожного твору. Шкляр — на подив цікавий оповідач. У нас так багато прісних і нудних нарацій, автори яких мовби заповзялися спростувати визначення прози як мистецтва слова. І якщо вже зайшлося про слово, то тут і дивовижне лексичне багатство, і яскрава, справді індивідуальна стилістика. У «табелі про ранги» стилістів української прози Шкляр — одна з давно визнаних констант. Від його текстів отримуєш буквально фізичну насолоду.

Хоч часові координати «Ностальгії» від нас віддалені, та, перечитуючи роман сьогодні, знову допевнюєшся у дивовижному феномені: справжні тексти мають у собі ті таїну і магію, які дозволяють їм не старіти.

А ностальгія супроводжує в цьому світі кожне покоління. Ностальгія за тим, як повинно бути в житті, а не як є. Ностальгія як заперечення. Як погук справжності. І все це виразно вилунує зі Шкляревої ностальгії.

*Михайло Слабошпицький,
лауреат Національної премії
імені Тараса Шевченка*

Увійдьте тисними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі, — і нею багато хто ходять. Бо тисні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, — і мало таких, що знаходять її!

Євангелія від св. Матвія

Частина перша

I

Якоїсь миті йому здалося, що будинок цей зовсім порожній, що в ньому немає живої душі, крім отої нещасної кицьки, яка без угаву кричить за стіною, — видно, господар виїхав з міста, а її, бідолаху, забув, покинув у поспіху напризволяще.

Микола почув той крик одразу, переступивши поріг своєї квартири і прислухаючись, чи вдома Софія, але на нього війнуло затхлою пустою давно не провітрюваної оселі, перестояна тиша вкутала його, наче вата, і Микола завмер, коли крізь цю глухоту до нього пробився тонкий, щемливо-пронизливий голос:

— А-а-а... а-а-а...

Хто? Звідки?

Він спершу подумав, що десь у сусідів плаче дитина, а потім таки розібрав, що ні, то надривається кішка, і крик її, схожий на плач немовляти, зрушив у ньому тривогу, ще невиразну і кволу, але вже невідступну.

Усмішка, приготовлена для Софії, спала з лица, як невдало причеплена маска, він пройшов на кухню, виклав на стіл пакунки, виставив у холодильник пляшки і знову завважив, яке мертве повітря у їхній квартирі — наче ніхто тут не жив, не дихав, не торкався цієї перетлілої тиші. Щоправда, у спальні

постіль була розібрана, на прим'ятій подушці лежала розгорнута книжка, і косметичне безладдя на трюмо підказувало, що все гаразд, усе тут, як і раніше.

Зрештою він здогадався, що Софія і досі не відчиняє кватирок, незважаючи на вперті поради радіо й телебачення, хоч сама працює на тому ж таки телебаченні, сама ж і готує ті оптимістичні прогнози в ефір. Ось незабаром прийде й сокорітима, як брала інтерв'ю в самого міністра і як той, сіромаха, приголомшений її вродою, шепнув не для преси, що скляночка доброго «Каберне» — це, звичайно, не порятунок від радіації, але й завадити не завадить.

Втім, спочатку Софія здивується, як це Микола опинився у Києві (не подзвонив, не попередив), заховає, що лишив малого в селі на чужих людей, краще б узяв із собою, вона так скучає за Петрусем, за ними обома так сумує, що немає вже сил.

Софія справді розлучалася з ними тяжко, хоч їхали не за тридев'ять земель, та, коли поїзд рушив, Микола побачив крізь вікно вагона, як по її щоках, мов горох, покотилися сльози, і стислося серце від жалю до Софії, що от він їде, а вона, жінка, лишається тут. Сама залишається. Виходило, наче Микола її обхитрив, хоч і в думці такого ніколи не мав, усе вирішила Софія.

Так склалося.

За день до того, як гримнув Чорнобиль, Микола прийшов додому пізно вночі, прийшов веселий, сказав: — Все.

Софія сиділа на кухні в нічній сорочці, курила, не в затишжж, а так, щоб показати, що вона хвилюється,